

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

ELEKTRONSKI POTPIS I ZAŠTO GA (NE)
PRIMJENJUJEMOДејана Ђурић¹
Infinity International Group

Apstrakt: Digitalizacija je jedna od riječi koja se, danas, često čuje u svakom segmentu modernog poslovanja. Mnoge procedure i poslovi u svijetu biznisa za koje je trebalo mnogo vremena, ljudi i papira da se završe, su sada svedeni na jedan ili nekoliko „klikova“.

Do prije samo par godina nam je bilo nezamislivo da iz vlastite kuće možemo da npr. platimo račune da izbjegnemo čekanje u redovima i da time uštedimo svoje vrijeme kojeg danas u ovom užurbanom načinu života imamo sve manje.

Prvi Zakon o elektronskom potpisu Republike Srpske donesen je još 2002. godine, ali do danas nije zvanično omogućena primjena elektornskog potpisa u praksi iako se u posljednjih nekoliko godina, naročito nakon formiranja Ministarstva za naučnotehnološki razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo, dešavaju određeni pomaci u implementaciji. Dakle, uskoro se navršava 20 godina od usvajanja zakona koji i dalje nije implementiran i koji i dalje predstavlja mrtvo slovo na papiru.

Na državnom nivou ovaj zakon je donesen 2006. godine i njegova implementacija je djelimično omogućena.

Cilj ovog rada jeste pregled zakonskog okvira elektronskog potpisa, mogućnost njegove implementacije, problemi na koje nailazimo u praksi kao i benefiti elektronskog potpisa.

Ključne riječi: digitalizacija, elektornski potpis, elektronski dokument, e-uprava.

¹ Diplomirani pravnik, Infinity international Group d.o.o. Banja Luka, 065/525-661, dejanadjuric1990@gmail.com.

1. ZAKONI O ELEKTRONSKOM POTPISU U ZAKONODAVSTVIMA U BIH

Bosna i Hercegovina Zakon o elektronskom potpisu ima usvojen kako na državnom nivou, tako i na nivou entiteta Republike Srpske i Brčko Distrikta. Vijeće ministara BiH je, na sjednici održanoj 12. februara 2019. godine, utvrdilo Prijedlog zakona o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije (Zakon o elektronskom potpisu), ali isti do danas nije usvojen od strane Parlamentarne skupštine BiH. Zakon o elektronskom potpisu Federacije Bosne i Hercegovine je još uvijek u proceduri donošenja i usvajanja tačnije usvojen je nacrt ovog zakona i isti bi trebao da bude usklađen sa Uredbom (EU) broj 910/2014 Evropskog parlamenta i Savjeta od 23.07.2014. godine o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu. Zakon o elektronskom potpisu Republike Srpske je usklađen sa evropskim zahtjevima odnosno sa evropskom Uredbom (EU) broj 910/2014 Evropskog parlamenta i Savjeta od 23.07.2014. godine o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu, dok zakon na državnom nivou nije usklađen sa regulativom.

Iako je Zakon o elektronskom potpisu Republike Srpske usklađen sa evropskom regulativom još uvijek nije implementiran ili bismo mogli iskoristiti riječ „zaživio“. Osnovni razlog zbog kojeg ovaj zakon nije implementiran jeste to što Republika Srpska nije imala certifikaciono tijelo za izdavanje kvalifikovanog elektronskog potpisa. Dakle, Republika Srpska od usvajanja prve verzije Zakona o elektronskom potpisu Republike Srpske odnosno od 2002. godine pa da donošenja Uredbe o nosiocu poslova elektronske certifikacije u organima uprave i za organe uprave („Sl. glasnik RS“, broj: 107/2020) nije imala certifikaciono tijelo.

Navedenom uredbom je formirano prvo certifikaciono tijelo koje je ovlašteno za izdavanje kvalifikovanog elektronskog potpisa. Naime, radi se o certifikacionom tijelu formiranom u okviru Ministarstva za naučno-tehnološki razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo (u daljem tekstu: CA MNVROID).

CA MNVROID će preko Agencije za posredničke, informatičke i finansijske usluge Republike Srpske (u daljem tekstu: APIF) vršiti poslove prijema zahtjeva za izdavanje kvalifikovanih elektronskih certifikata, provjeru identiteta korisnika, provjeru tačnosti i pravilnosti podnesenih zahtjeva, prosljeđivanje ispravno popunjenih zahtjeva za izdavanje kvalifikovanih elektronskih certifikata prema CA MNVROID i poslove uručivanja izdatih kvalifikovanih elektronskih certifikata podnosiocu zahtjeva.²

² Uredba o nosiocu poslova elektronske certifikacije u organima uprave i za organe uprave („Sl. glasnik RS“, broj: 107/2020) čl. 2

APIF se nametnuo kao najbolje rješenje za obavljanje navedenih poslova iz razloga što ima dostupne kancelarije u svim opštinama u Republici Srpskoj što omogućava lak i brz pristup svim fizičkim i pravnim licima koji su zainteresovani da dobiju kvalifikovani certifikat i na taj način u svoj svakodnevni život odnosno poslovanje uvedu kvalifikovani elektronski potpis.

U BiH postoji dilema u vezi sa priznavanjem kvalifikovanih elektronskih potpisa izdatih na državnom nivou u entitetima, a sve zbog neusklađenosti zakona i dileme oko toga da li je elektronski potpis u nadležnosti BiH ili entiteta. Iako su, formiranjem certifikacionog tijela, suštinski obezbijeđeni svi preduslovi za njihovo izdavanje ovaj proces još nije započet u praksi zbog potrebe da se ispune određeni tehnički zahtjevi. Sa druge strane na nivou BiH, iako zakon nije usklađen sa evropskom regulativom, postupak izdavanja kvalifikovanih elektronskih certifikata je započet, gdje se kao prvo ovlašteno certifikaciono tijelo javlja Halcom i to krajem 2019. godine, te Uprava za indirektno oporezivanje od 2021. godine.

Prve kvalifikovane elektronske certifikate u BiH počelo je dakle da izdaje certifikaciono tijelo Halcom CA Ljubljana, koje je upisano u registar ovlaštenih ovjerilaca kvalifikovanih elektronskih certifikata za BiH pri Ministarstvu prometa i komunikacija BiH. Halcom d.o.o. Sarajevo je prijavna služba za Halcom CA Ljubljana, što znači da se za osobe u BiH prikupljaju traženu dokumentaciju i prosljeđuju Halcom CA Ljubljana. Obzirom da zakoni o elektronskom potpisu u BiH propisuju da kvalifikovani certifikati koje su izdala certifikaciona tijela sa sjedištem u jednoj od zemalja članica Evropske unije imaju istu pravnu snagu kao i oni izdati u BiH, moglo bi se reći da je ovo rješenje prihvatljivo.

Uprava za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: UIO) postala je 12.05.2021. godine certifikovano tijelo za izdavanje kvalifikovanog elektronskog potpisa, prije svega poslovnoj zajednici i obveznicima indirektnih poreza u BiH. Po dobijanju ovog statusa poreski obveznici mogu aplicirati kod UIO za dobijanje kvalifikovanog elektronskog potpisa koji će u komunikaciji na relaciji poreski obveznici – UIO i postepeno zamjenjivati dosadašnji svojeručni potpis i pečat. Zato će UIO u narednom periodu nuditi poslovnoj zajednici spektar usluga koje će se moći realizovati elektronskim putem na način da se dokumentacija ovjerava kvalifikovanim elektronskim potpisom.³

Bez obzira na činjenicu da je na državnom nivou izdavanje kvalifikovanih elektronskih certifikata za elektronski potpis omogućeno, sama zainteresovanost pravnih i fizičkih lica još uvijek nije na potrebnom nivou iz više razloga. Jedan od razloga je to što zakon na državnom nivou nije usklađen sa evropskom

³ [http://www.new.uino.gov.ba/bs/clanci/search/0/0/25-05-2021-15-23-27/4957/Anketa-o-digitalnom-potpisu-i-eUslugama,\(07.12.2021.\)](http://www.new.uino.gov.ba/bs/clanci/search/0/0/25-05-2021-15-23-27/4957/Anketa-o-digitalnom-potpisu-i-eUslugama,(07.12.2021.))

regulativom te samim tim i sa zakonom na nivou Republike Srpske zbog čega je, kako je već pomenuto, upitno priznavanje ovog elektronskog potpisa pred relevantnim entitetskim organima i institucijama što stvara veliku pravnu nesigurnost. Još jedan od razloga je i to što nije pripremljen preostali pravni teren za njegovu primjenu, odnosno mnogi zakoni onemogućavaju ili ograničavaju njegovu implementaciju u različitim segmentima, što upućuje na još jedan razlog, a to je isplativost kupovine kvalifikovanog elektronskog sertifikata naročito za fizička lica.

Dakle, da bi kvalifikovani elektronski potpis u praksi u potpunosti zaživio potrebno je učiniti ga potrebnim i upotrebljivim. Nije dovoljno omogućiti fizičkim i pravnim licima njegovu kupovinu već treba omogućiti i njegovu primjenu odnosno stvoriti takvo okruženje u kojem će njegova upotreba imati svrhu. Treba stvoriti potrebu za njegovim korištenjem i prezentovati prednost korištenja elektronskog umjesto svojeručnog potpisa.

Iako se najveći interes za uvođenje elektronskog potpisa javlja u privatnom privrednom sektoru, pri čemu prvenstveno govorimo o bankama, smatramo da njegova upotreba treba biti primarna prvenstveno u javnom sektoru. Javni sektor je taj koji treba da kod pravnih i fizičkih lica stvori potrebu da se isti nabavi i koristi.

Javni sektor svakako ima u planu da se, kao i u Republici Srbiji, napravi jedna *online* platforma u vidu „e-uprave“ koja bi trebalo da poveže sve državne organe i institucijete da se na taj način olakša predaja zahtjeva, dobijanje raznih uvjerenja, ovjera i slično. Međutim, da bi ovaj projekat i zaživio neophodna su znatna finansijska ulaganja u informatičke sisteme i izmjena cjelokupnog koncepta prelaska sa papirne na elektronsku formu što je sigurno dugotrajan i jako zahtjevan proces.

Svjetska banka definiše „e-upravu“ kao korištenje informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT) koje imaju sposobnost da transformišu vladu čineći je pristupačnijom, efikasnijom i odgovornijom. Prema Svjetskoj banci, ove tehnologije mogu poslužiti različitim ciljevima: boljem pružanju državnih usluga građanima, poboljšane interakcije sa biznisom i industrijom, osnaživanje građana kroz pristup informacijama, efikasnije i transparentnije upravljanje državom, smanjujući na taj način mogućnost za korupciju i pružajući razvoj nemogućnosti, posebno od koristi ruralnim i tradicionalno siromašnim zajednicama.⁴

Razvoj e-uprave i njena integracija, odnosno njena operativnost u ovakvom pravnom i administrativnom okruženju, predstavlja značajan izazov i za IT stručnjake i za pravne stručnjake. Treba imati na umu da se postojeći koncept

4 Bruno Lanvin, *The E-Government Handbook for Developing Countries* (Washington: Center for Democracy Technology, 2002), 1, http://regulationbodyofknowledge.org/wp-content/uploads/2013/03/World-Bank_The_E-government_Handbook.pdf, (07.12.2021.)

javne uprave u BiH još uvijek opire reformi, jer tradicionalno koristi neke druge oblike komunikacije sa građanima. To nesumnjivo komplikuje koncept uspostavljanja e-uprave, odnosno digitalne transformacije javne uprave i cjelokupnog društva.⁵ Zapravo bi se radilo o nekoj vrsti e-jednošalterskog sistema gdje na jednoj platformi dobijate sve od predaje zahtjeva i dobijanja građevinske dozvole preko izdavanja ličnih karata i vozačkih dozvola.

Elektronski potpis u Evropskoj uniji regulisan je Uredbom (EU) br. 910/2014 Evropskog parlamenta i savjeta od 23.07.2014. o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu i stavljanju izvan snage Direktive 1999/93/EZ (u daljem tekstu: eIDAS). Zakon o elektronskom potpisu Republike Srpske je u velikoj mjeri usklađen sa eIDAS, s tim da je ovom uredbom definisan širi krug pojmova iz oblasti moderne digitalizacije. Iz samog naslova eIDAS se vidi da ova regulativa definiše elektronsku identifikaciju i elektronske transakcije u unutrašnjem pravnom prometu. Elektronski potpis je samo jedan od pojmova koje ova uredba definiše što ukazuje na šire polje regulisanja.

Cilj ove uredbe jeste da uspostavljanje sigurne elektronske interakcije između građana, privrednih društava i tijela javne vlasti na način da se poveća efikasnost *online* usluga, elektronskog poslovanja i elektronske trgovine unutar EU kao i saradnja između država članica kojom bi se olakšala tehnička interoperabilnost prijavljenih sistema elektronske identifikacije u cilju podsticanja visokog stepena pouzdanosti i usklađenosti.

Uredbom su kao i Zakonom o elektronskom potpisu Republike Srpske uspostavljeni pravni okviri za elektronske potpise, elektronske pečate, elektronske vremenske žigove, usluge elektronske preporučene dostave i usluge sertifikovanja za autentikaciju mrežnih stranica, s tim što Uredba reguliše i elektronsku identifikaciju koja u Republici Srpskoj nije regulisana na taj način kao i elektronski dokument koji u Republici Srpskoj reguliše Zakon o elektronskom dokumentu. Dok Uredba i Zakon o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od povjerenja u elektronskom poslovanju Republike Srbije poznaju pored kvalifikovanog i napredni elektronski potpis, propisi na nivou BiH i RS poznaju samo kvalifikovani. Razlika između kvalifikovanog i naprednog elektronskog potpisa se ogleda u posebnim uslovima koje treba da ispune jedan i drugi, a koji su definisani u samoj Uredbi.

Za razliku od Bosne i Hercegovine, Republika Srbija je 2017. godine usvojila Zakon o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od povjerenja u elektronskom poslovanju („Sl. glasnik RS“, br. 94/2017 i 52/2021).

5 Nevenko Vranješ, „The extent of the digitalization of the public administration in Bosnia and Herzegovina”, (2020): 3582

Ovaj zakon reguliše ne samo elektronski potpis već mnogo šire reguliše područje digitalizacije i njegovo integrisanje u sistem organa javne vlasti i privredni sistem. Zakon o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od povjerenja u elektronskom poslovanju („Sl. glasnik RS“, br. 94/2017 i 52/2021) je svakako u većoj mjeri usklađen sa Uredbom (EU) br. 910/2014 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 23. jula 2014. o elektroničkoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektroničke transakcije na unutrašnjem tržištu i stavljanju izvan snage Direktive 1999/93/EZ.

2. VRSTE ELEKTRONSKOG POTPISA I MOGUĆNOSTI NJIHOVE PRIMJENE

Jedan od segmenata digitalizacije jeste svakako i uvođenje elektronskog potpisa. Elektronski potpis je skup podataka u elektronskom obliku koji su pridruženi ili su logički povezani sa drugim podacima u elektronskom obliku i koji služe za identifikaciju potpisnika i autentičnost potpisanog elektronskog dokumenta.⁶ Kada pričamo o elektronskom potpisu u smislu važeće regulative bilo da se radi o zakonu na entitetskom nivou (RS), nivou Brčko Distrikta ili državnom nivou razlikujemo osnovnu podjelu, a to je podjela na kvalifikovani (RS) ili siguran elektronski potpis (BiH) i elektronski potpis (nekvalifikovani). Zakon o elektronskom potpisu Republike Srpske definiše elektronski potpis i kvalifikovani elektronski potpis kao dva stepena ispunjenosti pomenutih pravnih i tehničkih aspekata.⁷ Razlika između ove dvije vrste potpisa, u pravnom smislu, je u tome da se kvalifikovanim elektronskom potpisu daje pravna snaga svojeručnog potpisa odnosno izjednačeni su, dok nekvalifikovani elektronski potpis nema tu vrstu pravne snage. Međutim, iako se nekvalifikovani elektronski potpis ne izjednačava sa svojeručnim potpisom, tj. ima slabiju pravnu snagu od kvalifikovanog, zakon definiše da se elektronski potpis ne može osporavati u sudskim i drugim postupcima isključivo na osnovu toga što je u elektronskom obliku ili zbog toga što ne ispunjava sve zahtjeve za kvalifikovani elektronski potpis.⁸ Sa tehničke strane kvalifikovani elektronski potpis treba da ispunjava više zahtjeva propisanih zakonom i podzakonskim aktima, dok nekvalifikovani može, a i ne mora da ispunjava ove zahtjeve i iza njega ne stoji kvalifikovani certifikat.

⁶ *Zakon o elektronskom potpisu*- dalje: ZEP („Sl. glasnik RS“, br. 106/2015 i 83/2019), čl. 3

⁷ Milan Latinović, Srdan Rajčević i Saša Vojnović, „Pravni i tehnički aspekti kvalifikovanosti elektronskog potpisa prema Zakonu o elektronskom potpisu RS i aktuelnim pravilnicima“ *Infoteh-Jahorina* vol. 10 (mart 2011.): 616 – 620, <https://infoteh.etf.ues.rs.ba/zbornik/2011/radovi/E-III/E-III-7.pdf>, (07.12.2021.)

⁸ ZEP, čl. 6

Kvalifikovani elektronski potpis je elektronski potpis koji je povezan isključivo sa potpisnikom, pouzdano identifikuje potpisnika, nastaje korišćenjem sredstava kojima potpisnik može samostalno da upravlja i koja su isključivo pod nadzorom potpisnika i koji je direktno povezan sa podacima na koje se odnosi, i to na način koji nedvosmisleno omogućava uvid u bilo koju izmjenu izvornih podataka.⁹ Ovaj elektronski potpis se izrađuje posebnim sredstvima koja takođe moraju da ispunjavaju određene zahtjeve, s toga je izrada istog definisana dodatno Pravilnikom o tehničko-tehnološkim postupcima za izradu kvalifikovanog elektronskog potpisa i drugih usluga povjerenja i mjerama zaštite elektronskog potpisa i drugih usluga povjerenja („Sl. glasnik RS“, br. 78/2016).

Kvalifikovan elektronski potpis je zasnovan na kvalifikovanom elektronskom certifikatu. Taj elektronski certifikat za elektronski potpis je potvrda u elektronskom obliku kojom certifikaciono tijelo potvrđuje kvalifikovani elektronski potpis.¹⁰ Kvalifikovani elektronski certifikat kao i kvalifikovan elektronski potpis treba da ispunjava zakonom i podzakonskim aktom propisane uslove. Kompletan životni ciklus elektronskog certifikata odvija se unutar infrastrukture javnog ključa (eng. Public Key Infrastructure – PKI), unutar koje razlikujemo osnovne komponente: politika sertifikacije (eng. Certificate Policy – CP), praktična pravila rada (eng. Certificate Practice Statement – CPS), certifikaciono tijelo (eng. Certificate Authority – CA), registraciono tijelo (eng. Registration Authority – RA), sistemi za distribuciju certifikata (eng. Certificate Distribution Systems – CDS) i PKI aplikacije.¹¹ Međutim elektronski potpis koji nije kvalifikovan počeo se u praksi upotrebljavati prije nekoliko godina i to u različitim oblicima i od strane različitih aktera.

Naime, Poreska uprava Republike Srpske odavno svojim korisnicima omogućava korištenje certifikata za elektronski potpis. Sertifikat za elektronski potpis Poreske uprave Republike Srpske mogu na ugovornoj osnovi koristiti svi poreski obveznici (pravna lica, poslovne jedinice iz FBiH ili Brčko Distrikta, preduzetnici i fizička lica), koji imaju obavezu podnošenja mjesečne prijave poreza po odbitku, Obrazac 1002, po bilo kom osnovu, odnosno svi isplatioci dohotka na koji se obračunava i plaća porez po odbitku i pripadajući doprinosi, kao i lica koja su nosioci socijalnog osiguranja (dobrovoljni osiguranici, vlasnici komercijalnih i nekomercijalnih poljoprivrednih gazdinstava). Sertifikat se izdaje sa rokom važenja od 5 godina.¹²

⁹ ZEP, čl. 4

¹⁰ ZEP, čl. 16

¹¹ Latinović, Rajčević i Vojnović, „Pravni i tehnički aspekti kvalifikovanost i elektronskog potpisa prema Zakonu o elektronskom potpisu RS i aktuelnim pravilnicima”, 2011. 616, <https://infotech.etf.ues.rs.ba/zbornik/2011/radovi/E-III/E-III-7.pdf>, (07.12.2021.)

¹² <https://poreskaupravar.org/pitanja-i-odgovori/certifikat-za-elektronski-potpis/>, pristupljeno 07.12.2021. godine

Korisnici bankarskih usluga danas imaju debitne, kreditne i druge slične kartice za koje takođe možemo reći da koriste neku vrstu elektronskog potpisa. Svaka takva kartica ima svoj PIN kôd za koji je pretpostavka da je poznat samo vlasniku, imajući u vidu da se isti njemu dostavlja. Unošenje PIN kôda radi izvršenja neke platne transakcije nije ništa drugo nego potpis vlasnika kartice. Danas gotovo sve banke pružaju uslugu mobilnog i elektronskog bankarstva gdje se platne transakcije obavljaju elektronskim putem. Nalog za plaćanje može biti u pismenoj formi ili elektronski.¹³ Korištenjem mobilnog i elektronskog bankarstva upravo je omogućeno da se transakcije odvijaju i elektronskim putem, gdje se i potpisivanje naloga za plaćanje vrši unošenjem PIN kôda ili kod nekih novijih aplikacija čak korištenjem otiska prsta.

Banke su sigurno poslovni subjekti koji značajno doprinose razvoju digitalizacije, međutim čak i kada banke uvedu korištenje kvalifikovanog elektronskog potpisa za korištenje njihovih usluga, što su neke već i učinile u okvirima u kojima im dozvoljava ostatak zakonske regulative, ipak je izvjesno da pravna, a naročito fizička lica neće kupovati kvalifikovani elektronski potpis kako bi npr. potpisali ugovor o kreditu jer im je to dodatno izlaganje suštinski nepotrebnom trošku jer isto to bez troškova mogu obaviti dolaskom u najbližu poslovnu jedinicu banke.

Udruženje banka BiH je izdalo knjigu pod nazivom *Bijela knjiga* u kojoj se između ostalog navodi da, iako ne utiče direktno na implementaciju elektronskog potpisa u BiH jer zakonski okvir ipak postoji, izostanak odgovarajućeg rješenja dovodi ne samo bankarski sektor nego i cjelokupnu privredu i društvo u podređen položaj u smislu efikasnosti izvršavanja aktivnosti u odnosu na ostale zemlje u Evropi kao i u okruženju.¹⁴ Iako je u praksi zaživjela upotreba elektronskog potpisa ipak kvalifikovani elektronski potpis treba da ima prednost u upotrebi zbog većeg stepena ne samo pravne sigurnosti već i većeg stepena zaštite sa tehničkog aspekta koju treba da ispunjava da bi se smatrao takvim.

3. VREMENSKI ŽIG, ELEKTRONSKI PEČAT I ELEKTRONSKI PREPORUČENA DOSTAVA

Zakon o elektronskom potpisu ne reguliše samo elektronski potpis i sertifikat za elektronski potpis već i druge pojmove značajne za proces „digitalizacije“. Vremenski žig je skup podataka u elektronskom obliku koji povezuje druge podatke u elektronskom obliku sa određenim vremenom i na taj način dokazuje

¹³ *Zakon o platnim transakcijama* («Sl. glasnik RS», br. 44/2000 i 12/2001), čl. 9

¹⁴ Udruženje banaka BiH, *Bijela knjiga* (Sarajevo: Perfecta, 2019), 23

da su ti podaci postojali u to vrijeme.¹⁵ Takođe, Vremenski žig može biti kvalifikovan ukoliko ispunjava zakonom propisane uslove. Vremenski žig osigurava da je elektronski dokument u tom obliku postojao prije vremena navedenog u ugrađenom vremenskom žigu te da nije mijenjan nakon vremena navedenog u ugrađenom vremenskom žigu.

Vremenski žig, odnosno digitalni vremenski biljeg metoda je označavanja nastanka elektroničkog dokumenta i bilježenja promjena njegova sadržaja kroz vrijeme, odnosno riječ je o mehanizmu provjere kada je digitalni dokument kreiran, odnosno promijenjen, što je važno za utvrđivanje vjerodostojnosti dokumenata.¹⁶ Zakon o elektronskom potpisu Republike Srpske elektronski pečat definiše kao skup podataka u elektronskom obliku koji su pridruženi ili su logički povezani sa drugim podacima u elektronskom obliku i koji obezbjeđuju autentičnost i cjelovitost tih podataka.¹⁷ Moglo bi se reći da elektronski pečat služi kao dokaz da je određeni elektronski dokument izdalo pravno lice s tim da Zakon o elektronskom potpisu Republike Srpske kod definicije kvalifikovanog elektronskog potpisa navodi da on može da zamijeni i „svojeručni potpis i pečat“ što navodi na zaključak da ukoliko elektronski dokument potpišu kvalifikovanim elektronskim potpisom lica ovlaštena za zastupanje pravnog lica smatra se da takav dokument ima i potpis i pečat.

Elektronski pečat u smislu ovog zakona takođe može biti kvalifikovani. Za razliku od Zakona o elektronskom potpisu Republike Srpske, zakon na nivou BiH ne poznaje ni elektronski pečat ni elektronski preporučenu dostavu. Usluga elektronske preporučene dostave je usluga prenosa podataka elektronskim putem u okviru koje certifikaciono tijelo obezbjeđuje dokaze o postupanju sa prenesenim podacima, uključujući dokaz slanja i prijema podataka, čime se preneseni podaci štite od rizika gubitka, krađe, oštećenja, odnosno bilo kojih neovlašćenih promjena.¹⁸

Pojam elektronski preporučene dostave je uveden izmjenama i dopunama 2019. godine čime je izvršeno „dodatno“ usklađivanje sa eIDAS. Elektronski preporučena dostava takođe može biti kvalifikovana čime se rješava pitanje i zatvara krug sigurne, pouzdane i provjerljive razmjene različitih dokumenata ne samo u postupcima pred državnim organima već i između pravnih i fizičkih lica te se na taj način zatvara krug sigurne elektronske komunikacije (elektron-

¹⁵ ZEP, čl. 10

¹⁶ Anđela Tomić, „Elektronički potpis i njegova uporaba u Republici Hrvatskoj“, (završni rad, Veleučilište Nikola Tesla u Gospiću, 2017.), 11, <https://repozitorij.velegs-nikolatesla.hr/islandora/object/velegs%3A440/datastream/PDF/view>, (07.12.2021.)

¹⁷ ZEP, čl. 13

¹⁸ ZEP, čl. 14a

ski dokument-elektronski potpis/pečat-elektronski žig-elektronski preporučena dostava).

4. KORAK NAPRIJED KA IMPLEMENTACIJI UZ KRITIČKI OSVRT

Posljednji Zakon o elektronskom potpisu Republike Srpske donesen je 2015. godine, zatim su 2016. godine doneseni određeni podzakonski akti i nakon toga do 2019. godine se na ovom polju ništa ne dešava makar u pogledu regulative. Do izmjena zakonske regulative u cilju doprinosa implementaciji elektronskog potpisa dolazi 2019. godine i to je od usvajanja Zakona o elektronskom potpisu Republike Srpske najveći korak prema njegovoj primjeni u praksi. Naime, 2019. godine mijenja se set zakona i to Zakon o registraciji poslovnih subjekata, Zakon o uređenju prostora i građenju, Zakon o zanatsko-preduzetničkoj djelatnosti i Zakon o privrednim društvima.

Izmjene svih ovih zakona u svojoj osnovi su imale cilj da se uvede praktična primjena kvalifikovanog elektronskog potpisa u postupke koji su tim zakonima definisani. Tako je Zakon o izmjenama Zakona o privrednim društvima definisao da se na osnivački akt tj. odluku o osnivanju ili njegove/njene izmjene, ukoliko se radi o jednočlanom društvu sa ograničenom odgovornošću koje ima minimalan zakonom propisan osnivački kapital (1KM) izuzetno umjesto notarske ovjere potpisa, može primijeniti metoda autentifikacije i elektronskog potpisivanja.¹⁹

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zanatsko-preduzetničkoj djelatnosti definiše mogućnost podnošenja elektronskog zahtjeva za registraciju preduzetnika. Međutim jedinstvena elektronska aplikacija u nadležnim ogranima jedinica lokalne samouprave još uvijek nije implementirana što znači da ovaj način registracije preduzetnika kao i privrednih društava još uvijek samo čini mrtvo slovo na papiru. Nije riješen problem dostavljanja prpratne dokumentacije koja se prilaže uz zahtjev jer bi svi ti prilozi koji se podnose uz zahtjev trebalo da budu u formi elektronskog dokumenta te da imaju kvalifikovan elektronski potpis ovlaštenog lica odnosno kvalifikovan elektronski pečat.

Nakon što su ove izmjene i dopune zakona objavljene, objavljene su ii izmjene i dopune Zakona o registraciji poslovnih subjekata kojima je ova izmjena dodatno regulisana i sa aspekta procesnog prava kojim je definisan postupak registracije poslovnih subjekata. Naime, tim izmjenama i dopunama definisan je i uveden pojam elektronske registracije. Elektronska registracija je pružanje usluga na jednoj virtuelnoj lokaciji u postupku registracije kod nadležnog registarskog suda, nadležnog poreskog organa i Agencije, primjenom tehničkih

¹⁹ Zakon o izmjenama Zakona o privrednim društvima („Sl. glasnik RS“ br. 82/2019), čl.1

metoda uz korišćenje kvalifikovanog elektronskog sertifikata za identifikaciju podnosioca prijave i punovažno potpisivanje dokumenata u formi elektronskog dokumenta.²⁰

Ove izmjene i dopune definišu, između uostalog, da se dokumenti koji se nalaze u prilogu e-prijave dostavljaju u formi elektronskog dokumenta u skladu sa propisima kojima se uređuje elektronski potpis i elektronski dokument, ali nije jasno kako bi ovo funkcionisalo u praksi. Svi dokumenti, koje su u postupku elektronske registracije izdali nadležni organi, imaju svojstvo javne isprave i ne može im se osporiti pravna punovažnost zbog činjenice da su izdati u formi elektronskog dokumenta.²¹ Da bismo pokušali shvatiti kako ovo funkcionise u praksi uzećemo za primjer promjenu u sudskom registru koje se odnosi na promjenu lica ovlaštenog za zastupanje. U ovom slučaju podnosilac prijave uz prijavu dostavlja: izjavu o prihvatanju dužnosti, odluku kojom je to lice imenovano, ovjerenu kopiju njegove lične karte i ovjeren potpis lica ovlaštenog za zastupanje kod notara.

Postavlja se pitanje da li bi izjava o prihvatanju dužnosti mogla biti ovjerena kvalifikovanim elektronskim potpisom lica ovlaštenog za zastupanje, odnosno da li bi odluka o imenovanju lica ovlaštenog za zastupanje u ovom slučaju mogla biti ovjerena kvalifikovanim elektronskim potpisom lica ovlaštenog za potpisivanje navedene odluke o imenovanju ili elektronskim pečatom poslovnog subjekta?

Zatim se postavlja pitanje na koji način se dostavlja ovjerena kopija lične karte? Da li će za to biti ovlašten MUP da na način da se klijentu pošalje lična karta u formi elektronskog dokumenta koji je ovjeren kvalifikovanim elektronskim potpisom ili pečatom ili će APIF u budućnosti biti uvezan sa MUP-om pa će moći povlačiti te podatke kao što sud u postupku registracije danas ima uvid u podatke o izmirenim poreskim obavezama od Poreske uprave za lica ovlaštena za zastupanje. Naime, ranije su se uvjerenja o izmirenim poreskim obavezama morala dostavljati uz prijave za registraciju. Još jedna od opcija bi mogla da bude da notari i nadležni organi jedinica lokalne samouprave vrše u budućnosti neki vid „elektronskih ovjera“.

Takođe, ako je navedeno da notar ovjerava potpis lica ovlaštenog za zastupanje da li je slučaj kada fizičko lice ima kvalifikovani elektronski potpis izuzetak kada ovjera nije potrebna, ali sa druge strane, šta ako to lice koristi i svojeručni potpis koji ne može biti kreiran u elektronskom obliku da li nas to onda vraća na odstupanje od e-prijave odnosno nemogućnost podnošenja iste?

²⁰ *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o registraciji poslovnih subjekata u Republici Srpskoj*, („Sl. glasnik RS“ br. 84/19) čl. 1. st. 1. tačk. z

²¹ *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o registraciji poslovnih subjekata u Republici Srpskoj*, („Sl. glasnik RS“ br. 84/19) čl. 4. st. 3

Naime, u izmjenama i dopunama ovog zakona navedeno je i da postupak elektronske registracije i pojedinačne radnje učesnika u postupku elektronske registracije propisuje pravilnikom ministar pravde, pa kako isti još nije donesen postoji mogućnost da će on riješiti sve ove navedene nedoumice.

Zakon o uređenju prostora i građenju je takođe izmjenama 2019. godine uveo postupak elektronske razmjene i obrade dokumenata i podataka, koji je prilagođen izdavanju lokacijskih uslova, građevinske i upotrebne dozvole. Izmjene i dopune ovog zakona su takođe predvidjele donošenje Uredbe o elektronskom postupku razmjene i obrade dokumenata i podataka prilikom izdavanja lokacijskih uslova, građevinske i upotrebne dozvole, međutim Vlada Republike Srpske istu još uvijek nije usvojila, tako da način dostavljanja i razmjene dokumentacije u ovim postupcima takođe nije detaljno razrađen. Da bi ovaj postupak u praksi zaista mogao i da funkcioniše elektronskim putem odjeljenja lokalnih jedinica podnosioci zahtjeva za izdavanje lokacijskih uslova, građevinske i upotrebne dozvole bi trebalo da imaju mogućnost da npr. od Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove dobiju elektronske dokumente ZK uložak, posjedovni list, list nepokretnosti, kopiju katastarskog plana i druge slične dokumente koji su potpisani kvalifikovanim elektronskim potpisom ovlaštenog lica ili kvalifikovanim elektronskim pečatom odnosno da imaju istu snagu kao da su izdati u papiroj formi ili čak u još efikasnijem slučaju da su RUGIPP i jedinice lokalnih samouprava povezani informacionim sistemima i da imaju mogućnost razmjene potrebnih dokumenata. Ovaj primjer pokazuje da je praktična primjena odnosno prelazak na elektronske postupke zahtjevan i sigurno podrazumijeva još puno rada kako na novim zakonskim i podzakonskim propisima tako i na tehničko-informatičkom polju.

5. PRIMJENA ELEKTRONSKOG POTPISA SA STANOVIŠTA DRUGIH ZAKONA

Kvalifikovani elektronski potpis u praksi ostvaruje svoj puni kapacitet ukoliko se primjenjuje u svim sistemima vlasti, dakle i zakonodavnoj i izvršnoj i sudskoj vlasti. Potrebno je da isti bude naročito inkorporiran u procesne zakone kojima se definišu upravni i sudski postupci, ali do te mjere da nepostoje dodatne nejasnoće i pitanja. Kako je već u samom uvodnom dijelu definisano, prvi Zakon o elektronskom potpisu Republike Srpske datira iz 2002. godine, pa je već u Zakonu o parničnom postupku Republike Srpske koji je donesen 2003. godine pomena upotreba elektronskog potpisa gdje je definisano da podnesci koji se dostavljaju elektronskom poštom moraju biti ovjereni kvalifikovanim

elektronskim potpisom.²² Ako je podnesak upućen elektronskom poštom, kao vrijeme predaje sudu smatra se vrijeme koje je naznačeno na verifikaciji kvalifikovanog elektronskog potpisa.²³ Dakle, ako gledamo ovu odredbu rekli bismo, upotreba kvalifikovanog elektronskog potpisa u parničnom postupku je omogućena, ali na koje praktične probleme ovdje sve nailazimo? Da bi se u parničnom postupku koristili podnesci koji su kreirani u elektronskom obliku neophodno bi bilo da sudije, stranke, zakonski zastupnici, svjedoci, vještaci koriste odnosno posjeduju kvalifikovan elektronski potpis. Dostavljanje da bi se moglo obavljati elektronskim putem potrebno bi bilo da se koristi usluga elektronski preporučene dostave. Čak da uzmemo kao činjenicu da je prethodni uslov ispunjen, kao što znamo tužba u prilogu sadrži određene dokaze koji bi takođe trebalo da budu u formi elektronskog dokumenta jer dostavljanje papirne forme vraća nas korak nazad u postizanju cilja uvođenja elektronskog potpisa, a to je potpuna digitalizacija procesa.

Zakon o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju Republike Srbije propisuje i proces digitalizacije kao konverziju dokumenta iz oblika koji nije elektronski u elektronski dokument, te propisuje da je digitalizovani dokument dokument koji je nastao digitalizacijom izvornog dokumenta.²⁴ Ovaj proces bi sigurno unaprijedio prelazak na „digitalne“ postupke i pred sudovima i pred organima uprave i svakako bi bilo korisno da naše zakonodavstvo poznaje ovaj proces jer bismo tada mogli dokumente koji su ranije nastali u papiroj formi i kao takvi se ne mogu više mijenjati, digitalizovati odnosno pretvoriti ih u elektronski dokument.

Zakon o opštem upravnom postupku poznaje elektronsku dostavu odnosno komunikaciju između organa i stranaka iako i dalje se ne rješava pitanje dostavljanja kopija i originala dokaza i drugih dokumenata koji su napravljeni izvorno u pisanoj formi. Međutim, čak i da ni u jednom od procesnih zakona ili zakona koji regulišu neke druge oblasti, ne stoji izričito da dokument može biti u elektronskoj verziji odnosno da se prihvata elektronska verzija potpisa, smatramo da je dovoljno postojanje Zakona o elektronskom potpisu kao *lex specialis* koji elektronski potpis izjednačava sa svojeručnim pa tamo gdje je navedeno da je potreban potpis nekog lica ima se smatrati da on može biti bilo elektronski bilo svojeručni jer u suprotnom sam zakon gubi svoj smisao i snagu.

Zakon o notarskoj službi propisuje da je notar obavezan da original svojeručno na njegovom kraju potpiše svojim imenom i dodatkom „notar“ i pored

²² *Zakon o parničnom postupku- dalje ZPP* (“Sl. glasnik RS”, br. 58/2003, 85/2003, 74/2005, 63/2007, 105/2008 - odluka US, 45/2009 - odluka US, 49/2009, 61/2013 i 109/2021 - odluka US) čl. 334. st. 4
²³ *ZPP* čl. 325. st. 3

²⁴ *Zakon o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju* (“Sl. glasnik RS”, br. 94/2017 i 52/2021) čl. 2. st. 1. tačk. 43. i 44

potpisa stavi svoj službeni pečat. Na kraj originala, ali iznad potpisa notara, stavljaju se i potpisi stranaka i svjedoka ako su i oni učestvovali u sačinjavanju originala.²⁵ Imajući u vidu ove odredbe Zakona o notarskoj službi rekli bismo da elektronsko potpisivanje za „poslove“ za koje je zakonom propisana notarska obrada elektronsko potpisivanje nije moguće te nas to ponovo vraća na sistem „papirnih“ dokumenata.

Zakon o sprečavanju pranja novca propisuje da za klijenta koji je fizičko lice i njegovog zakonskog zastupnika te klijenta koji je preduzetnik ili lice koje se bavi drugom samostalnom djelatnošću obveznik utvrđuje i provjerava njegov identitet prikupljanjem podataka iz člana 7. ovog zakona uvidom u važeći identifikacioni dokument klijenta u njegovom prisustvu.²⁶ Ova odredba zapravo onemogućava npr. online otvaranje računa klijentima banaka, jer je neophodno da radnik banke „na licu mjesta“ utvrdi identitet klijenta. Ovo ukazuje na to da nam je i dalje neophodno da zakonom predvidimo i elektronsku identifikaciju. Dakle, kao što vidimo, ovo su samo neki od primjera propisa koji elektronski potpis čine ili neupotrebljivim ili ograničavaju njegovu upotrebu ili stvaraju određene nedoumice.

6. ZAKLJUČAK

Elektronski potpis naročito kvalifikovani/sigurni zajedno sa ostalim pojmovima koje reguliše Zakon o elektronskom potpisu svakako bi korištenjem u praksi ne samo doprinio uštedi vremena već bi olakšao svaki vid komunikacije između pravnih lica prilikom uspostavljanja i održavanja poslovne saradnje bez obzira na njihovo sjedište, državnim organima u njihovom poslovanju kao i u radu sa strankama, a takođe i fizičkim licima za obavljanje svakodnevnih potreba kao što je npr. dobijanje različitih vrsta uvjerenja, podnošenja zahtjeva i generalno komunikacije sa drugim fizičkim licima, državnim organima i pravnim licima.

Zakon na nivou BiH ukoliko želimo da idemo u korak sa vremenom mora biti usklađen sa eIDAS regulativom i dok god to ne bude učinjeno, a imajući u vidu da nije usklađen ni sa Zakonom o elektronskom potpisu Republike Srpske, priznanje kvalifikovanih elektronskih potpisa koje budu izdavala CA na nivou BiH će izazivati pravnu nesigurnost i njihovo priznanje na nivou Republike Srpske će biti neizvjesno.

Uvođenje sistema e-uprave je zaista, kada uzmemo u obzir sve nedoumice jako složen proces, proces koji otvara mnoga pitanja ali koja svakako uz dobar

²⁵ *Zakon o notarskoj službi* (“Sl. glasnik RS”, br. 28/2021), čl. 63 st. 1. i 2

²⁶ *Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti* (“Sl. glasnik BiH”, br. 47/2014 i 46/2016), čl. 10 st. 1

tim stručnjaka pravne i IT struke nije nemoguć i neizvediv, samo je potrebno imati u vidu kompletnu sliku, ideju i viziju kako će to sve izgledati i koje promjene treba da se dese. Kada se identifikuju potrebne promjene onda ih provoditi jednu po jednu i pokušati to konačno i provesti u praksi.

Definisanje pojma „digitalizacije“ kao procesa pretvaranja dokumenata koji su nastali u pisanoj verziji u elektronsku bi sigurno doprinijelo prelasku sa „papi“ na „elektronski oblik“ dokumenata. Mnoga privredna društva pa i pojedini državni organi su već „digitalizovali“ svoju arhivu skeniranjem dokumenata. Međutim, njihova pravna snaga nije ista u izvornom i elektronskom obliku. Potrebno je uvesti proces nakon čijeg provođenja će dokument koji je izvorno nastao u papiroj formi imati istu pravnu snagu u elektronskoj formi.

Najvažniji faktor u implementaciji su svakako ljudi kao budući korisnici te vrste potpisa. Potrebno je sistematski graditi da kvalifikovani elektronski potpis donese korisniku i uštedu novca i uštedu vremena. Izvjesno je da će kvalifikovani elektronski potpis više početnog interesovanja imati kod pravnih lica naročito onih koji posluju i van granica zemlje uz poštovanje odredbi o priznavanju potpisa izdatih od strane CA sa sjedištem van RS/BiH. Upravo zbog toga nephodno je kvalifikovanom elektronskom potpisu dati posebno na značaju tj. dati mu smisao za upotrebu od strane fizičkih lica.

U današnjem svijetu najteže je uštediti vrijeme, pa je potrebno ukazati ljudima koliko bi im upotreba kvalifikovanog elektronskog potpisa uštedila vremena počevši od svakodnevnog čekanja u redovima u javnim ustanovama, bankama i slično. Banke su uvođenjem elektronskog i mobilnog bankarstva sigurno napravile veliki korak na polju digitalizacije iako se ovdje ne radi o upotrebi kvalifikovanog elektronskog potpisa. Jedno je sigurno, a imajući u vidu brzinu kojom se svijet digitalizuje, krajnje je vrijeme da se ožive zakoni koji su doneseni prije skoro 20. godina i da BiH krene u korak prije svega sa EU, a onda i sa ostatkom svijeta makar u ovom segmentu.

7. LITERATURA

- Lanvin, Bruno ed., *The E-Government Handbook for Developing Countries*. Washington: Center for Democracy Technology, 2002, http://regulationbodyofknowledge.org/wp-content/uploads/2013/03/WorldBank_The_E-government_Handbook.pdf
- Vranješ, Nevenko. „The extent of the digitalization of the public administration in Bosnia and Herzegovina”, Zbrnik radova sa međunarodnog naučnog skupa, *Međunarodni naučni skup "Transformativne tehnologije: pravni i etički izazovi XXI vijeka"*, (2020): 349 - 372.
- Latinović, Milan, Srđan Rajčević, Saša Vojnović. „Pravni i tehnički aspekti kvalifikovanosti elektronskog potpisa prema Zakonu o elektronskom potpisu RS i ak-

- tuelnim pravilnicima”, Infoteh - Jahorina vol. 10 (mart 2011.): 616 – 620., <https://infoteh.etf.ues.rs.ba/zbornik/2011/radovi/E-III/E-III-7.pdf>
- <https://poreskaupravar.org/pitanja-i-odgovori/certifikat-za-elektronski-potpis/>
 - Tomić, Anđela. *Elektronički potpis i njegova uporaba u Republici Hrvatskoj*, Završni rad, Veleučilište Nikola Tesla u Gospiću, 2017. <https://repozitorij.velegs-nikolatesla.hr/islandora/object/velegs%3A440/datastream/PDF/view>
 - Udruženje banaka BiH. *Bijela knjiga*. Sarajevo: Perfecta, 2019.
 - *Uredba o nosiocu poslova elektronske certifikacije u organima uprave i za organe uprave* (“Sl. glasnik RS”, broj: 107/2020)
 - *Zakon o platnim transakcijama* („Sl. glasnik RS“, br. 44/2000 i 12/2001)
 - *Zakon o elektronskom potpisu* („Sl. glasnik RS“, br. 106/2015 i 83/2019)
 - *Zakon o izmjenama Zakona o privrednim društvima* („Sl. glasnik RS“ br. 82/2019)
 - *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o registraciji poslovnih subjekata u Republici Srpskoj*, („Sl. glasnik RS“ br. 84/19)
 - *Zakon o parničnom postupku* (“Sl. glasnik RS”, br. 58/2003, 85/2003, 74/2005, 63/2007, 105/2008 - odluka US, 45/2009 - odluka US, 49/2009, 61/2013 i 109/2021 - odluka US)
 - *Zakon o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju* (“Sl. glasnik RS”, br. 94/2017 i 52/2021)
 - *Zakon o notarskoj službi* (“Sl. glasnik RS”, br. 28/2021)
 - *Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti* (“Sl. glasnik BiH”, br. 47/2014 i 46/2016)
 - *Zakon o elektronskom potpisu* (“Sl. glasnik BiH”, br. 91/2006)
 - *Zakon o elektronskom potpisu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine* (“Sl. glasnik Brčko distrikta BiH”, br. 11/2020)
 - *Uredba (EU) br. 910/2014 Evropskog parlamenta i savjeta od 23.07.2014. o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu i stavljanju izvan snage Direktive 1999/93/EZ*
 - <http://www.new.uino.gov.ba/bs/clanci/search/0/0/25-05-2021-15-23-27/4957/Anketa-o-digitalnom-potpisu-i-eUslugama>

ELECTRONIC SIGNATURE AND WHY DO WE (NOT) USE IT

Dejana Đurić²⁷
Infinity International Group

Summary: Digitization is one of the words that is often heard in every segment of modern business today. Many procedures and jobs in the business world that took a long time, people and paper work to complete, have now been reduced to one or a few “clicks”.

Until just a few years ago, it was unthinkable for us to be able to, for example, from our own home, pay the bills to avoid waiting in lines and thus save our time which we have less and less in this hectic lifestyle today.

The first Law on Electronic Signature of the Republika Srpska was adopted in 2002, but to date the implementation of electronic signatures has not been officially enabled in practice, although in the last few years, especially after the establishment of the Ministry of Scientific and Technological Development, Higher Education and Information Society, some progress has been made. So, it will soon be 20 years since the adoption of the law which has not been implemented yet and which still represents a dead letter on paper.

At the state level, this law was adopted in 2006 and its implementation has been partially facilitated.

The aim of this paper is to review the legal framework of electronic signatures, the possibility of its implementation, the problems we encounter in practice as well as the benefits of electronic signatures.

Key words: digitalization, electronic signature, electronic document, e-government.

²⁷ Graduate jurist, nfinity international Group d.o.o. Banja Luka, 065/525-661, dejanadjuric1990@gmail.com.